

## 11η Διδακτική Ενότητα Ο χαρακτήρας και οι στόχοι της παιδείας

**Κείμενο αναφοράς: Αριστοτέλης, Πολιτικά, Θ 1.3-2.1, 1337a33-b11**

### Ετυμολογικά και ομόρριζα στη νέα ελληνική

- **νομοθετητέον < νόμος + τίθημι:** νομοθεσία, νομοθέτημα, νομοθετημένος, νομοθέτης, νομοθετικός.

- **παιδείας, παιδεύεσθαι < παιδεύω < παῖς:** απαίδευτος, απαίδευτος, διαπαιδαγώγηση, εκπαίδευση, εκπαιδευτήριο, εκπαιδευτής, εκπαιδευτικός, κολεγιόπαιδο, μοναχοπαιδί, ομορφόπαιδο, παιδαγώγηση, παιδαγωγικός, παιδαγωγός, παιδαριώδης, παιδεμα, παιδεμός, παιδευση, παιδευτικός, παιδί, παιδιάστικός, παιδικός, παιδικότητα, παιδιόθεν, παιδίσκη, παιδοκτόνος, παιδομάζωμα, παιδονόμος, παιδότοπος, παιδοχειρουργική, παίκτης, παιχνίδι, παλιμπαιδισμός, παλιόπαιδο, παραπαιδεία, στερνοπαιδί, ψυχοπαιδί.

- **ποιητέον < ποιέω-ᾠ:** ποίηση, ποιητής, ποιήτρια, ποιητικός, ποιητική (τέχνη), προσποίηση, προσποιητός, μεταποίηση, μεταποίησιμος, παραποίηση, περιποίηση, περιποιητικός, αποποίηση, εκποίηση, αντιποίηση, αχειροποίητος.

- **ἔσται < εἰμί (ρ. ἔσ-, μι- κατάληξη- με αφομοίωση > ἐμ-μί- με απλοποίηση και αντέκταση > εἰμί):** εξουσιαστικός, εσθλός, ετυμολογία, ετυμολογικός, έτυμον, οντολογία, όντως, ουσία, ουσιαστικός, ουσιώδης, (το) παρόν, παροντικός, παρουσιαστικό, πεμπτουσία.

- **χρή < ουσ. χρή (= ανάγκη, άκλιτο):** άχρηστος, δύσχρηστος, εύχρηστος, χρεία, χρειώδης, χρεόγραφο, χρεολύσιο, χρήστης, χρηστικός.

- **δεῖ:** δέον, δεόντως, δεοντολογία, δεοντολογικός, δέηση, δεητικός, αδέητος, ενδείξ, ένδεια.

- **λανθάνειν < λανθάνω (θ. ληθ-, λάθ-. Ο ενεστώτας προήλθε από: θ. λαθ-+ πρόσφυμα ν πριν τον χαρακτήρα θ καιαν μετά τον χαρακτήρα > λανθάνω. Ο μέλλοντες προήλθε από: θ. ληθ-σ-ω- με αποβολή του οδοντικού θ πριν από το σ > λήσω):** αλάθητος, αλήθεια, αληθής, αληθινός, άληστος, επιλήσμων, λάθος, λάθρα, λαθραίος, λαθρεμπόριο, λαθρέμπορος, λαθρεπιβάτης, λαθροθηρία, λαθροκυνηγός, λαθρομεταnáστης, λήθαργος, λήθη, λησμονιά, λησμοσύνη.

- **άμφισβητεῖται < άμφισβητέω-ᾠ (< άμφις + θ. βη + προσφύματα τ και ε > άμφισβητέω-ᾠ με αύξηση εσωτερική και εξωτερική: ήμφεσβήτουν):** αμφισβήτηση, αμφισβητήσιμος, αμφισβητίας, αναμφισβήτητα, αναμφισβητήτως.

- **ύπολαμβάνουνσι, εἴληφε < ὑπό + λαμβάνω (θ. σλαβ-, σληβ-, λαβ- + πρόσφυμα ν πριν από τον χαρακτήρα β και ανμετά τον χαρακτήρα > λα-ν-β-άν -ω- με τροπή του ένρινου σε μ πριν από το χειλικό β > λαμβάνω. θ. ληβ-σ-ομαι > λήψομαι. Ο παρακείμενος προέκυψε από: σε-σλα-φα > σε-σλη-φα- με αφομοίωση > σε-λλη-φα- με απλοποίηση > σε-λη-φα- με αποβολή του σ > ἔ-λη-φα- με αντέκταση > εἴληφα):** ακατάληπτος, αμεροληψία, αμφιλαφής, ανεπανάληπτος, αντιλαβή, αντιληπτός, αντίληψη, απολαβή, ασύλληπτος, δικολάβος, εικονολήπτης, επανάληψη, επιληψία,

εργολάβος, εύληπτος, ευυπόληπτος, ηχολήπτης, ηχοληψία, θρησκοδότης, θρησκοληψία, κατάληψη, λαβή, λάφυρα, λήμμα, λήπτης, λήψη, μεροληψία, μετάληψη, παραλαβή, παραλήπτης, περιληπτικός, περίληψη, προκατάληψη, προληπτικός, πρόσληψη, συλλαβή, σύλληψη, υπόληψη, υπολήψιμος, χειρολαβή.

• **μανθάνειν, μάθησιν < μανθάνω** (θ. μαθ- + πρόσφυμα ν πριν από τον χαρακτήρα θ + πρόσφυμα αν μετά τον χαρακτήρα > μανθ -άν -ω· ο μέλλοντας προκύπτει από: θ. μαθ-+πρόσφυμα ε > μαθ-έ-σμαι· με έκταση του ε σε η > μαθήσομαι): αμαθής, άμαθος, αυτόματος, καλομαθημένος, μάθημα, μαθηματικός, μάθηση, μαθησιακός, μαθητεία, μαθητεύω, μαθητής, μαθητικός, οψιμαθής.

• **νέους < νέος**: νεανίας, νεανικός, νεανίσκος, νεαρός, νεογέννητος, νεογνό, νεόδητος, νεοελληνικός, νεόκοπος, νεολαία, νεόνυμφος, νεόπλουτος, νεοσσός, νεοσύλλεκτος, νεοσύστατος, νεότατος, νεότερος, νεότητα, νερό (< νηρός < νεαρός = φρέσκος, νωπός: νεαρὸν ὕδωρ > νερό, ουσιαστικοποιήθηκε ο επιθετικός προσδιορισμός και υπερίσχυσε έναντι του ουσιαστικού στην καθημερινή ομιλία), νιότη.

• **διάνοιαν < διὰ + νοῦς**: ανοησία, ανόητος, διανόηση, διανοητικός, διάνοια, διχόνοια, δυσνόητος, έννοια, εννοιολογικός, επινόηση, επινοητικός, έννοια, ευνοϊκός, κατανόηση, μετάνοια, νοερός, νόημα, νοηματικός, νόηση, νοητικός, νοητός, νουθεσία, νουνεχής, ομόνοια, παράνοηση, παράνοια, παρανοϊκός, προνοητικός, πρόνοια, συνεννόηση, υπόνοια, υπονοούμενο.

• **πρέπει < πρέπω**: απρέπεια, απρεπής, άπρεπος, διαπρεπής, ευπρεπής, μεγαλοπρεπής, πρέπον, πρεπόντως, πρεπώδης.

• **άσκειν < άσκέω-ω** (θ. άσκ- + προσφύματα j και ε > άσκέjω· με αποβολή του j > άσκέω· με συναίρεση > άσκω): ανάσκητος, άσκημα, άσκηση, ασκηταριό, ασκητήριο, ασκητής, ασκητικός, ενάσκηση, εξάσκηση, ξιφασκία, σωμασκία.

• **χρήσιμα, χρήσεις, άχρηστον < χρήμαι-ωμαι**: αχρησιμοποίητος, άχρηστος, δύσχρηστος, εύχρηστος, ιδιοχρησία, χρέμα, χρηματικός, χρήση, χρησιμοθήρας, χρησιμοποίηση, χρήσιμος, χρησιμότητα, χρησμός, χρήστης, χρηστικός, χρηστός.

• **τείνοντα < τείνω** (θ. τεν- + πρόσφυμα j > τενjω· με αφομοίωση > τέnnω· με απλοποίηση > τένω· με αναπληρωματική έκταση > τείνω. θ. ταν-, τᾶ και με ποιοτική μεταβολή στο θέμα τεν- > το-. Ο αόριστος σχηματίστηκε από: ἔ - τεν- σ- α· με αφομοίωση > ἔτενα· με απλοποίηση > ἔτενα· με αντέκταση > ἔτεινα): ανάταση, αντέκταση, ατενής, ατενώς, ατονία, άτονος, βαρύτονος, διάταση, έκταση, ένταση, εντατικός, έντονος, επέκταση, επεκτατικός, επίταση, επιτατικός, ισότονος, μονοτονία, μονότονος, οξύτονος, παράταση, παρατεταμένος, παράτονος, παροξύτονος, προέκταση, προπαροξύτονος, πρόταση, προτασιακός, ταινία, τάση, τένοντας, τέτανος, τονικός, τονικότητα, τονισμός, τόνος, υπέρταση, υπερτασικός, υπόταση, υποτασικός, υποτείνουσα.

• **όμολογούμενον < όμολογέομαι-οῦμαι < όμόλογος < όμοῦ + λέγω**: εξομολόγος, ομολόγημα, ομολογητής, ομολογία, ομολογιακός, ομολογιούχος, όμόλογος, ομολογουμένως.

• **τιμῶσιν < τιμάω-ω < τιμή** (θ. τιμᾶ- + πρόσφυμα j + κατάληξη -ω > τιμάjω > τιμάω-ω): ανεκτίμητος, ανέντιμος, αντίτιμο, αποτίμηση, ατίμητος, ατιμία, άτιμος, ατιμωρησία, ατιμώρητος, ατιμωτικός, διατίμηση, εκτίμηση, εκτιμητής, έντιμος,

εντιμότητα, επιτιμητικός, επίτιμος, πολυτίμητος, πρόστιμο, προτίμηση, (τα) τιμαλφή, τιμάριθμος, τιμή, τίμημα, τιμημένος, τίμηση, τιμητής, τιμητικός, τίμιος, έντιμος, τιμοκατάλογος, τιμοκρατία, τιμολόγιο, τιμωρία, υποτίμηση, υποτιμητικός.

• **διαφέρονται < δια + φέρω (θ. φέρ-, φορ-, φαρ-, φωρ-, φρ-, οί-, ένεκ-):** αμφορέας, αντιπροσφορά, διαφορά, διαφορετικός, διαφορεικό, διάφορος, διένεξη, διηνεκής, εισφορά, εκφορά, πολύφερνος, πρόσφορο, προφορικός, συμπεριφορά, σύμφορος, φαρέτρα, φερέγγυος, φερνή, φερτός, φερώνυμος, φορά, φόρος, φωριαμός.

• **διδάσκεσθαι < διδάσκω (θ. δα-, δακ- + πρόσφυμα σκ- + ενεστωτικός αναδιπλασιασμός δι + κατάληξη -ω > δι-δά-σκ-ω):** αδίδακτος, δίδαγμα, διδακτήριο, διδακτισμός, διδακτός, δίδακτρα, διδασκαλείο, διδασκαλία, διδάσκαλος, διδαχή, διδάχος.

• **διηρημένων < δια + αίρέω-ω (ρ. Φαρ- + πρόσφυμα j· με επένθεση > Φαιρ- με δάσυνση > αίρ- · με πρόσληψη του προσφύματος ε < αίρ-έ· με κατάληξη ω και συναίρεση > αίρέω-ω. ρ. Φελ- και Φαλ- · με συλλαβική αύξηση ο αόριστος β': έΦελ-ον >· με αποβολή του F > έελον· με συναίρεση > είλον· η δασεία προέκυψε από αναλογία προς τον ενεστώτα):** αιρετικός, αιρετός, αναίρεση, αναιρετικός, αναφαίρετος, αρχαιρεσίες, αφαιρετικός, αφηρημάδα, αφηρημένος, διαίρεση, διαιρετέος, διαιρέτης, εξαιρετικός, προαίρεση.

• **έλευθερίων, άνελευθερίων, έλευθέρων < έλεύσομαι (μέλλ. του έρχομαι):** διέλευση, έλευθερία, έλευθέριος, έλευθεριότητα, έλευθεροστομία, έλευθεροτυπία, έλευθέρωση, έλευθερωτής, Ελευσίνα, παρέλευση, προσέλευση, συνέλευση.

• **μετέχειν < μετά + έχω (θ. σεχ-, έχ-, σχ-, σχε-, σχη-):** αμέτοχος, ανακωχή, ανεκτικός, ανοχή, άσχημος, έξη, εξοχικός, εξοχος, κληρουχία, κληρούχος, μέθεξη, μετοχή, μετοχικός, μέτοχος, περιοχή, ραβδούχος, σκηπτούχος, σχεδόν, σχέση, σχήμα, σχηματικός, σχολείο, σχολή, σχολή.

• **νομίζειν < νομίζω < νόμος < νέμω (θ. νομίδ- + πρόσφυμα j + κατάληξη -ω > νομίδjω > νομίζω):** νόμισμα, νομισματικός, νομισματοκοπείο, νομισματοκόπτης, νόμος, νομή, νομικός, παράνομος, παιδονόμος, Νέμεση, διανομέας, διανομή, κατανομή, απονομή, αστυνομία, αστυνομικός, αστυνόμος, παρανομία, παράνομος, υπόνομος, ανομία, οικονομία, οικονόμος, χειρονομία, αυτονομία, αυτόνομος, ταξινόμηση, εξοικονόμηση, νομοθέτης, νομοθεσία, νομοταγής, νομομαθής, σύννομος, νομάς.

• **άπεργάζονται, (ρ. Φεργ-, θ. εργάδ- + πρόσφυμα j + κατάληξη -ομαι > έργάδjομαι > εργάζομαι. Ο παρατατικός προέκυψε από το θέμα Φεργ- με χρονική αύξηση > έ-Φεργαζ- όμην· με αποβολή του F > έεργαζόμην· με συναίρεση > είργαζόμην):** αεργία, άεργος, ακατέργαστος, ανενεργός, ανεργία, άνεργος, απεργία, απεργός, δημιουργία, δημιουργός, διεργασία, ενέργεια, επεξεργασία, εργαλείο, εργασία, εργάσιμος, εργασιοθεραπεία, εργασιομανής, εργαστήριο, εργάτης, εργατικός, εργατικότητα, εργατοπατέρας, εργατοϋπάλληλος, εργατώρα, έργο, εργοδηγός, εργολαβικός, εργολάβος, εργολήπτης, εργόχειρο, εργώδης, κακούργημα, κακούργος, καλλιέργεια, κατεργασμένος, κωλυσιεργία, μεταλλουργία, μεταξουργία, μουσουργός, ξυλουργός, όργανο, όργιο, πανούργος, πάρεργο, περιέργεια, περίεργος, προεργασία, ραδιενεργός, ραδιούργος, στιχουργός, συνεργατικός, συνεργός, υφαντουργία, χειρουργός.